

BUDUĆNOST LITURGIJE U NJEMAČKOJ — I HRVATSKOJ

1.

Pripada li u modernoj liturgijskoj obnovi prvenstvo njemačkom jezičnom području? Pustimo po strani pitanje vremenskog prioriteta (Dom Prosper Guéranger, Dom Lambert Beauduin, opatije Solesmes, Mont-César, Maredsous...): no s koje god strane dolazila prva inicijativa, Nijemci i njemački govoreći narodi udarili su pokretu svoj pečat: novi impuls u sistematično-znanstvenom obrazlaganju nužnih reformi, organizaciju, žilavu upornost, masovnost, propagandu.

Mislim da se nećemo prevariti, ako uzročima toj pojavi proglasimo, uz ostale faktore, još i čvrstu biblijsku impostaciju kršćanstva, odlučnu volju za distancijom od drugih (pa i Rima) i napokon zajedničarski smisao Nijemaca. Predekumenski kontakti evangeličke braće s katolicima odražavali su se ne samo u većem vraćanju katoličke teologije biblijskim izvorima, nego i na ostalim područjima vjerskoga života, osobito u liturgijskom pokretu, kako to naročito zorno pokazuje primjer Pija Parscha. Ali, nije li princip slobodnog tumačenja Sv. pisma dovodio do raznih paradoksa i antinomija, npr. zajedničarstva — i rezerviranosti u ionako složenom karakteru Nijemca?

Zato nas ne smije čuditi, što je neumoljiva povijesna dijalektika — kojoj se osim Stvoritelja i Njegove Objave mora pokoriti sve što postoji — dovela do stanovite krize u pokoncilskoj liturgijskoj obnovi onog naroda, koji ju je preko svojih najboljih sinova i kćeri bio pripremio i raširenih ruku prihvatio.

Tim se problemima zainteresirani Nijemci neprestano bave. Kao posebno plodno možemo označiti višednevno savjetovanje (*Tagung*) što su ga u travnju prošle godine u glavnome gradu Bavarske bili zajednički organizirali Evangelička akademija u Tutzingu i Katolička u Münchenu. Liturgijski stručnjaci promatrali su središnja pitanja kršćanskoga bogoslužja. Pet najvažnijih predavanja kasnije su tiskom izdali.¹ Prof. Dr Richard Schäffler (iz Bochuma, katolik) obradio je s čisto filozofijskoga stanovišta temu *Kult kao tumačenje svijeta*.² Prof. Dr Emil J. Lengeling (iz Wolbecka, također katolik) proučio je zadatak *Liturgija kao osnovno ostvarenje kršćanskog života*.³ Na pitanje, *Kako evangelići gledaju na službu Božju?*⁴ odgovorio je svojim predavanjem Rektor Dr Frieder Schulz (iz Heidelberga, evangelik). Vrlo interesantnu temu *O pastoralnim*

¹ *Kult in der säkularisierten Welt*. Vg. PUSTET, Regensburg 1974, in-16° 127 str. DM 12,80.

² *Der Kultus als Weltauslegung* (9—62).

³ *Liturgie als Grundvollzug christlichen Lebens* (63—91).

⁴ *Der Gottesdienst in evangelischer Sicht* (92—101).

izgledima za kršćansku liturgiju⁵ proučio je prof. Dr Hans-Rudolf Müller-Schwefe (iz Hamburga, evangelik). Posljednji tiskani prilog dao je *O liturgijskom stanju u Njemačkoj Crkvi jedan decenij poslije Uredbe o bogoslužju*⁶ prof. Dr Balthasar Fischer (iz Trier, katolik).

U dilemi, da li da čitavo ovo zborovanje sasvim kratko prikažem čitateljima naše revije ili da opširnije iznesem misli samo nekih predavanja, ja sam se odlučio za ovo drugo bojeći se da bi kratkoća mogla biti na štetu jasnoći. U ovom bih broju predstavio posljednje predavanje, koje je jedno od najkraćih, ali — mislim za nas — i najzanimljivije. Ako čitatelji SB ne budu protestirali, mogao bih u slijedećim brojevima na sličan način predstaviti ideje i ostalih (ipak ne svih) predavanja.

2.

PRVA TEZA: *»Liturgijsku je obnovu — gledano u cjelini — sav narod Božji («Kirchenvolk») s divnom poslušnošću prihvatio, i to izvana i iznutra«.*

Ova se tvrdnja temelji na brojnim anketama što su bile provedene po svim krajevima njemačkog jezičnog područja. Te bi ankete još u većoj mjeri i još jednoznačnije podržavale tezu, da u pitanju o materinskom jeziku u liturgiji nisu bili anketirani i oni katolici koji znadu latinski. Valja naime lojalno priznati, da i kod Nijemaca ima ljudi koji su nezadovoljni s liturgijskom obnovom i koji bi se »radije danas nego sutra vratili na pretkoncilsko stanje«. Ali, ma koliko čovjek morao poštivati njihove bolne osjećaje, ipak oni predstavljaju neznatnu manjinu u narodu Božjem.

Ova prva teza ipak nije nešto po sebi razumljivo kao što mnogi možda misle. Kako je latinski — ne stoljećima nego kroz podrug milenija — duboko ušao u kršćansku svijest naroda, on je postao nečim sasvim prirodnim tako da se ne smijemo odviše čuditi seljacima iz Porajnja, koji su pod kraj XVIII. stoljeća mlatilima branili gregorijanski koral od njemačkih prosvjetiteljskih misnih pjesama. Pa ako danas nema više takvih pojava, onda je to znak da su vremena dozrela za promjenu.

Razlog oduševljenju za materinski jezik u liturgiji prof. Fischer nalazi ne samo u individualnoj nego također i u kolektivnoj komponenti ljudske psihe: »Ne volimo ono čega ne poznamo«, rekla mu je neka talijanska seljanka, kad ju je pitao, kako njeni suseljani primaju talijansku misu mjesto latinske. I za drugi dio svog analitičkog obrazloženja — tj. za razlog iz zajedničarske svijesti — autor je donio dokaz također izvan Njemačke. Poslije prve mise na živom francuskom jeziku, televi-

⁵ *Pastorale Perspektiven für den christlichen Kult* (102—116).

⁶ *Zehn Jahre danach: Zur gottesdienstlichen Situation in Deutschland nach Erscheinen der Liturgie - Konstitution* (1963.) (117—127).

zijski je reporter pri izlazu vjernika iz pariških crkvi među prvima »intervjuirao« nekog stranca-radnika, rodom iz Portugala: »Za vas je sigurno moralo biti teško slušati francuski namjesto latinskoga na koji ste se naučili?« Ali na ovo, pomalo sugestivno, pitanje dobio je sasvim neočekivan odgovor: »Ne znam, o čemu to govorite. Ja sam silno uživao, kad sam opazio, kako ljudi oko mene napokon razumiju!« Ovakav se horizontalni elemenat osjećao i kod nedavnih pokušaja, da se i njemačkim vjernicima dadne šansa za izmjenu mira prije Pričesti.⁷

Čovjek bi učinio nepravdu vjernicima, kada bi za ovo prihvaćanje obnovljene liturgije rekao da dolazi od običnog užitka u promjeni kao takvoj. Ta kako bismo inače mogli protumačiti onu naročitu šutnju u kojoj se gotovo ni disanje ne čuje i koja vlada za večernje župske mise širom Njemačke? Čovjek zadržava dah onda, kada ga je *iznutra* zahvatilo — ili bolje, zgrabilo — ono što je čuo izvana. Romano Guardini rekao je jednom, kako među najljepše stvari na svijetu valja ubrojiti pojavu da u prostoru kojim već vlada tišina, ta tišina postaje još mnogo tišom, kada propovjedniku pođe za rukom da svojom riječju takne ljudska srca. A to se upravo događa po Riječi obnovljene liturgije, koju svi mogu razumjeti!

Kao zaključni prelaz s prve i uvod u drugu i treću svoju tezu, Fischer navodi jedan citat najvećeg njemačkog pjesnika. Johann Wolfgang von Goethe kaže u djelu *Wilhelm Meisters Wanderjahre* doslovno ovo: »U svakom se novom krugu mora najprije početi kao dijete: strastveno se zanimati za predmet i veseliti se najprije lupini dok nam se sreća ne nasmije da dopremo do jezgre.« Katolička je Crkva po Liturgijskoj konstituciji II. vatikanskog sabora ušla u novi krug. Taj je prelaz daleko radikalniji nego što je to bio onaj kada je u IV. stoljeću rimska liturgija prešla od grčkog jezika na materinski jezik većine pučanstva, na latinski: sada smo ostavili kruta pravila (koja su celebrantu propisivala čak svaku riječ i svaki pokret ruke) i ušli u jedan elastični prilagodljivi svijet unutar čvrstog okvira; od često nesagledive složenosti doprijesmo do jednostavne jasnoće i prozirnosti. No sada se upravo ostvaruje Goetheovo opažanje: djetinjski strastveni interes za lupinu novoga, ali — moramo dodati: zajedno s djetinjastim pretjerivanjem i s manjkom smisla za mjeru. Za djecu kažu Nijemci: »Sie haben halt das Augenmass noch nicht«. (Autor u zagradi primjećuje, da se te djetinjske slabosti pokazuju i na nekim drugim područjima pokoncilskog života, npr. u odnosima prema nekatoličkim konfesijama ili u mučnim ispadima, pa i učenih ljudi, protiv pape i kurije.)

Na ovim se opažanjima temelji i druga Fischerova teza.

⁷ Možda svim čitateljima naše revije nije poznato da se, zbog urođene rezerviranosti naroda, njemački biskupi nisu usudili uvesti obred davanja mira: u dosadanjem njemačkom službenom misalu uopće ga nema, čak ni fakultativno!

3.

DRUGA TEZA: »Prema povijesnom zakonu, da poslije korjenitih prelaza slijedi razdoblje nesigurnosti, bogoštovnu situaciju u Njemačkoj deset godina poslije Liturgijske konstitucije karakterizira niz pojava koje nose znakove bolesti djetinjstva. Njih u konkretnim slučajevima znatno — pa čak i opasno — pogoršava činjenica, što liturgijski prelaz teče uporedno s definitivnim prelazom Katoličke Crkve iz pučko-crkvenoga i u temelju još dobrano srednjevjekovnoga stanja u stanje pluralističkoga svijeta, što više, s prelazom svijeta u novu fazu svjetske civilizacije.«

Teza ni najmanje ne namjerava opravdati pojave što ih upravo proživljujemo, nego ih samo želi staviti u veću povijesnu perspektivu. Čovjek naime može umrijeti i od neprezdravljenih dječjih bolesti, prije svega onda kada su one ne samo zahvatile jedan organ, nego dovele u krizu čitav organizam.

Ova nas teza o neizbježivim dječjim bolestima u prvi mah začuđuje, jer današnjicu karakterizira ono što se njemački kaže »Knopfdruck-Mentalität«, a engleski još bolje »instant gratification«. Američki naime sociolozi opažaju, da modernom čovjeku lijek ne vrijedi ako ne proizvodi ama baš nikakva neposredna poboljšanja. Ali kao što godinu 1573. ne možemo još zvati u punom smislu potridentskom, jer su se saborski zaključci puževom brzinom provodili, tako isto ni godina 1974. nije još potpunoma pokoncilsko doba II. vatikanskog sabora. Ne pomaže upirati prstom na ogromnu razliku u sredstvima društvenog saobraćaja: što je u tom smislu puževa brzina kočila u XVI. stoljeću, to na analogan način — i tisuću puta više — postizava vašarska buka književne i novinarske hiperprodukcije XX. stoljeća, koja prilično uspješno zaglušuje svaki (pišem malim slovima) — glas koncila!

Prof. Fischer dijagnostičina neke od tih »dječjih bolesti« uzevši na tapet samo pet od njih, a to su, kako ih on originalno zove: »sermonitis«, »alergija na svečanosti«, »krivo shvaćeni ekumenizam«, »libertinizam« i »alergija na latinski«.

1. *Sermonitis* je, prema autorovu mišljenju, jedna od najopasnijih »dječjih bolesti« pokoncilske liturgijske obnove. To je ono neprestano, izravno, moralizirajuće, nespretno i nestrpljivo poticanje vjernika, za razliku od neizravnih i diskretnih poziva »stare« liturgije. Tako se npr. našlo revniteljâ koji su molitvu vjernika znali pretvoriti — u prijetnju popraćenu gestama, osobito kad se radilo o odsutnim crkvenim dostojanstvenicima. Ili — doslovno prevodim pisca — »ma kako je pravo, da se svake nedjelje kod zajedničkog bogoslužja moli za bolesnike, to je

ipak krivo, da se slijedeća namjerna rečenica (*»ut-Satz«*) prefunkcionira iz poticaja na molitvu u moralizirajući poticaj (*»Besserungsanstoss«*), što otprilike glasi: Pomolimo se za bolesnike, da se pridignu zahvaljujući zanimanju i posjetima dobrih ljudi . . .⁸

Od sermonitisa boluje liturg, koji zlorabi onu inače vrlo simpatičnu mogućnost moderne liturgije pa mjesto kratkog uvoda u misu, već u prvom trenu muči vjernike vratolomijom pravog pravcatog tumačenja još nepročitanih misnih čitanja! Od iste dječje bolesti pati i onaj, koji na početku službe stereotipnim frazama pozdravlja prisutne, zahvaljuje za odziv . . . ili im na kraju želi sretan put kući i laku noć (kod večernjih misa, dakako, analogno rečenici na početku jutarnje mise, gdje se izražuje nada, da su dobro spavali . . .).

2. *Alergija na svečanosti.* Ne može biti sumnje, da su katoličkoj liturgiji bili i te kako nužni zahvati, koji odgovaraju Duhu koji je naveo Pavla VI. da se odrekne tiare. Ali neki odoše u drugu krajnost pa hoće ugušiti i onaj minimum svečanosti, što je i današnji čovjek s pravom očekuje od službe Božje. Amo ide apsolutna zabrana višeglasnog pjevanja i, što je još gore, onakva služba Božja, u kojoj se čuje isključivo celebrantov glas. Inflacija riječi i frustracija umjerenosti što miriši prije školom (i to starinskom) negoli oslobađajućim dahom slavljenja.

3. *Krivo shvaćeni ekumenizam* još je gora »dječja bolest«, jer zadire u vjeru. Tu se pokazuje težnja, da se u liturgiji priguše i prikriju sve tipično katoličke razlike od evangeličkoga kršćanstva: način držanja tijela u molitvi, štovanje Marije i svetaca, molitve za pokojnike. Nije li to doista djetinjasto ponašanje pošto smo ušli u novi krug ekumenizma? Što je doista bolje: da mi katolici ispuštamo ono što ne čine evangelići, ili da budemo svjesni kako takav postupak postizava baš protivno od željenoga cilja: tako naime uskraćujemo duhovno blago svojoj braći koja ga nemaju (baš kao što postoje druga dobra, koja mi možemo i moramo od njih preuzeti)?

4. *Libertinizam* s obzirom na već formulirane liturgijske tekstove. Kriza vjere i teologije pojačala je ovu vrlo opasnu bolest. Istina, doslovna krutost nije mogla ostati u materinjskom jeziku: zato prije mnogih mjesta u novom Obredniku postoje obrasci slobode: *»His vel similibus verbis«*, što omogućuje kreativnost. Nešto slično imamo i kod molitava u misama za posebne skupine. Ali »libertinci« idu dalje i shvaćaju kreativnost kao apsolutnu slobodu, da usprkos svim propisima i zabranama iznose neodobrene liturgijske tekstove ili svoje vlastite proizvode vrlo sumnjive vrijednosti.

5. *Alergija na latinski:* Autor prikazuje tu bolest na konkretnom primjeru. Pred 4 godine, na početku nekog međunarodnog studijskog

⁸ Malo sam slobodno preveo, dok original doslovno glasi: *»Lasset uns beten für die Kranken, dass sie durch das Interesse und den Besuch guter Menschen aufgerichtet werden«* (str. 123). To bi dakle imalo biti »molitvom« kao što je bilo »ponizno« priznanje lijenosti nekoga redovničkog brata-pomoćnika, koji je pred zajednicom u »kulpi« rekao: »Obilazio sam besposleno po kući kao da sam pater minister.«

sastanka postavilo se praktično pitanje, na kojem jeziku koncelebrirati? Skromni prijedlog za latinski bio je najenergičnije odbijen: predložiše i složiše se, da bude prvo čitanje na engleskom, evanđelje na francuskom, a kanon na njemačkom. Pa da se nađe takav umjetni međunarodni jezik, npr. esperanto, vjerojatno mu se ne bi toliko protivili kao latinskom! Srećom, to što se dogodilo 1970. ne čini se više mogućim u godini 1974: već se naziru tragovi one koegzistencije latinskog i materninskog jezika, što je želio Koncil, a prije svega koegzistencija gregorijanskog i višeglasnog pjevanja.

Ako je druga teza dijagnoza, onda bi se treća imala zabaviti terapijom.

4.

TREĆA TEZA: *»Premda je nužno suprotstavljati se ovom bolesnom razvoju što smo ga uočili, ipak će drugom deceniju poslije Liturgijske konstitucije biti glavnom brigom nastojanje, da se iznutra usvoji bogoslužje što je postalo razumljivim i da se razraste nova liturgijska duhovnost.«*

Što se odlučnije uputimo od ljuske k jezgri, to će nam organizam prije svladati bolesti djetinjstva. Treba promicati takav proces dozrijevanja koji neće gušiti onog početnog entuzijazma, nego će ga tiše, ali zato i dublje i ozbiljnije preobražavati i tako ga učiniti sposobnim da oblikuje život. Makar ovo zvučilo paradoksalno, ipak služba Božja to više djeluje na život, što je nutarnjija!

Tim se putem — iz nutnine u vanjštinu — mora ići, ali, na žalost, premalo se ide. Zato nema (bar u Njemačkoj) ni u časopisima ni na ambonima tumačenja liturgije, premda Uredba novog misala izričito traži, da se komentiraju ne samo pročitane svetopisamske perikope nego da temeljem propovijedi budu i tekstovi ordinarija i proprija. A kako bi se to i moglo, kada neki misle da moraju svake nedjelje uzeti neku drugu euharistijsku molitvu, različitu od onih četiriju odobrenih, jer bi inače, po njihovu predviđanju, u crkvi vladala smrtna dosada?! Groznica neprestane pokretljivosti guši produbljivanje, pa tako sve ostaje — samo lupina! »Kako se mogu vjernici popeti u nepoznati vlak, ako ovaj kraj njih samo projuri?« s pravom se pita profesor Fischer.

Autor ovog odličnog referata priznaje Francuzima prednost u težnji za dubinom. Možda njima u tome pogoduje inače u sebi tužna pojava dekristijanizacije: u njih se ne radi o brojkama. Uz to, u Francuskoj postoji jedna literarna vrsta koju zovu *»haute vulgarisation«*, koje, na žalost, u Nijemaca ima vrlo malo. Još je naime uvijek na snazi staro njemačko načelo: ili tako učeno da te nitko ne razumije, ili tako primitivno da nitko ne može uživati. Treba uložiti puno više napora da se kršćanskom puku omogući prelaz od lupine na jezgru. A to ipak neće

biti teško, ako uzmemo u obzir ono oduševljenje kojim su vjernici prihvatili obnovljenu liturgiju. Fischer to potvrđuje jednim značajnim primjerom iz godine 1973. U nekom selu Eifelškoga gorja, na umoru leži seljak. Nije on bio bogzna kakva svečina, ali je svake nedjelje vjerno išao na misu. Župnik je, »opremajući« ga, već iscrpio sve molitve što ih je umirući znao napamet. Sad ovaj neočekivano zamoli duhovnog pastira: »Gospodine pastore,⁹ molite još ono što sada svake nedjelje poslije pretvorbe molitel!« I dok je župnik mučno napinjao svoje pamćenje, glas umirućega stade recitirati anamnezu drugoga kanona, koju bez zapinjanja dotjera do završne doksologije: »Slaveći dakle spomen smrti i uskrsnuća tvoga Sina... Smjerno te molimo... Spomeni se, Gospodine, Crkve svoje... Smiluj se svima nama da zavrijedimo biti sudionici vječnoga života...« Doista, neobična molitva za umiruće i molitva neobičnih teoloških razmjera! Seljak je svake nedjelje »ulazio u taj vlak« i od one u prvi mah strane molitve učinio svoju molitvu. Da je kroz onih pet godina (1968—1973.) svake nedjelje slušao koji »novi« kanon, tj. svaki put drukčiji, vjerojatno seljak ne bi usvojio nijednoga!

Ovaj jednostavni seljak sigurno ne bi razumio učenih rasprava o dijagnostici i terapiji gledom na »dječje bolesti« liturgijske obnove, ali se za njega s pravom može reći, da je izvanredno brzo »postigao sreću prelaza od ljuste na jezgru« — i to prelaza u materinskom jeziku na jezgru mise, koju je od djetinjstva doživljavao samo kao svetu šutnju.

»On je stigao do jezgre, kojoj se mi moramo danas ponovno otvoriti — ili, recimo to teološki ispravnije: u koju nas mora uvesti Duh, bez kojega ne možemo reći ni 'Gospode Isuse' ni 'Abba-Oče'« (Rim 8, 15; 1 Kor 12, 3).¹⁰

5.

S obzirom na liturgijsko-situaciona iskustva u Njemačkoj, kako ih je krasno iznio u ovom predavanju prof. Baltazar Fischer, sigurno se čitatelju nametnuše slična opažanja i za naše prilike. Svećenički liturgijsko-pastoralni tečajevi — i oni čitave nacije u Zagrebu i oni na lokalnim, dijecezanskim planovima i dekanatskim koronama — pa brojni članci u ovoj i drugim revijama, oslobađaju me napasti »sermonitisa« da ovdje ponavljam, što je već toliko puta rečeno. Ipak ne bih htio propustiti prilike, da upozorim na ono što se manje čuje, odnosno na ono što je u tim »dječjim bolestima« i kod nas rezistentnije, ne gubeći iz vida ni specifičnosti Njemačke, odnosno Hrvatske Crkve ni zajedničkih teološko-liturgijskih principa II. vatikanskog sabora.

1. Fischerovu pohvalu upotrebe samo jedne te iste (i to druge!) euharistijske molitve Eifelškoga seoskog župnika treba uzeti cum grano salis! Nije svrha liturgije da vjernici nauče njene molitve napamet. Zašto

⁹ U nekim krajevima Njemačke i katoličkim duhovnim pastirima narod kaže: »Herr Pastor«, dok, obratno, ima pokrajina, gdje su i evangelički kao i katolički »Pfarrer«.

¹⁰ Str. 127.

je inače sveta Crkva dala izbor? Do jezgre će vjernici doći i kada se kanon (umjereno, dakako) mijenja, ali uz jedan uvjet — da se od djetinjstva, stalno i dobro liturgijski katehiziraju. A to je upravo kod nas pitanje!

2. Ako je autor osudio »vratolomiju« tumačenja još nepročitanih misnih čitanja, time nije nipošto rekao da valja zbaciti *sasvim kratak* uvod — recimo od jedne minute — u glavnu ideju čitanja. Nedavno je neki kršćanin u dopisu GLASU KONCILA izrazio želju, da mu svećenici kažu i kojom je zgodom tekst napisan!

3. Uza sve poštivanje biskupskog auktoriteta, slobodan sam pitati: da li briga za pravovjerje postizava uspješno svoju svrhu vraćanjem na pretkoncilsku obredno-tekstualnu krutost i nepromjenljivost? Recimo da koji svećenik ispušta tekstove koji govore o misi kao žrtvi (a sve to u nekom pseudoekumenskom žaru, koji je kod nas Hrvata deplasiran već zato što tu evangelici ne predstavljaju niti jedan postotak pučanstva): mislim da takav tip ionako neće poslušati, dok će onim krutim mjerama kod ogromne većine pravovjernih svećenika biti zakočena spontanost i kreativnost, a katkada i primjena boljeg poznavanja jezika (originalnog ili prijevodnog) nego što je ono kod (makar i službenih) prevodilaca.

Biskup ima pravo da bogoslužjem ravna na svome području, ali ne moramo li smatrati neorubricističkim povratkom na staro, kada u detalje propisuje, kako se imaju držati ruke na početku prefacijskog dijaloga, gdje jedino moraju biti sjedišta za koncelebrante i kako okrenuta i slično? O duhu Liturgijske konstitucije upravo je u protivnom smislu govorio jedan od najuglednijih koncilskih peritusa u dvorani Papinskog istočnog zavoda u Rimu sasvim pri kraju Sabora ili nekoliko dana poslije zaključenja. Profesor Gregoriane i Anselmianuma Herman Schmidt rekao nam je tom zgodom, da dolaze upiti od svećenikâ: »Niste odredili gdje moram stajati za čitanja, kako moram biti okrenut itd.« — »Namjerno nisu takve stvari unesene niti će se unositi, *da se liturg prisili na aktivnost i pastoralno-liturgijsku inventivnost*. Ne mogu se jednom liturgijskom rubrikom predvidjeti nebrojeni konkretni i međusobno različiti slučajevi...« (Citiram secundum sensum).

Ne namjeravam doduše davati cenzure farizejizma za slijedeći niz slučajeva, ali čovjek se ipak ne snalazi, je li ovo jezgra božanske ljubavi ili lupina, kada ordinarij turistički posjećene regije pod prijetnjom suspenzije a divinis sili sve rektore podložnih crkvi, da pripuste na oltar samo one svećenike (pa i strance) koji nose kolar ili kojima su u sakristiji neposredno prije mise nametnuli bogzna od koga sve već ne nošeni i preznojeni kolar (što ga, uostalom, zbog humerala vjernici u crkvi ionako neće vidjeti). Uredba novog misala nema nikakva pozitivnog propisa o nošenju talara, habita ili kleričkoga kolara.¹¹ Ne govore li pre-

¹¹ Zabranjena je samo upotreba isključivo štole bez ikakove druge »svete odjeće«: ali, ako turista — svećenik preko civila uzima amikt, albu itd., teško je vidjeti nužnost još i kolara ili šemizete.

žalosna trvenja između vjernika i svećenika jedne te iste crkve glede načina pričešćivanja (klečeći — stojeći, na jezik — na ruku itd.), kako mi dajemo i te kako često prednost vanjštini, ljuski, a zapostavljamo jezgru prve i glavne zapovijedi?! Redovnički starješina uskratio je Pričest svom kleriku koji je pružio ruku da se tako pričesti u vrijeme kada mjesni Ordinarij još nije dopuštao takva načina. Casus je, istina, malo složen, no ja bih ga drukčije riješio. Stol Gospodnji, mislim, nije mjesto crkvenoga sudišta i ekskomunikacijâ: zato bih pričestio klerika na ruku, ali bih mu kasnije dozvao u pamet strogu natpastirovu odredbu i svoj iznimni način postupka na mjestu i u slučaju, kada je i posljednji prez-biter za taj čas i župnik i biskup i papa!

4. Mjesto nabranjanja sličnih žalosnih primjera bolje je dati kakav pozitivan prijedlog. O rezultatima bi se naime koncilske liturgijske obnove kod Hrvata mogla izraditi i čitava učena, doktorska disertacija. Ali mjesto da na nju čekamo, predlažem da se već sada na raznim forumima — usmeno ili pismeno — razradi dugoročni plan liturgijskih katekeza — preko tiska, nedjeljnih homilija i dopunskih razgovora za one koji to žele.¹² Te bi katekeze morale sustavno obrađivati osnovne

Slijedeće varijacije neugodne teme svećeničkog odijevanja, iako nisu izravno liturgijske, ipak potvrđuju moju tezu, da smo i mi u Hrvatskoj Crkvi bolesni od dječje bolesti precjenjivanja vanjštine. U ovoj barem točki svećeničkog odijela imamo čak »prednost« pred Nijemcima. Dodajati su, na žalost, istiniti, samo ispuštam vlastita imena prema onoj narodnoj: »Grih ti kažem, al' grišnika neću!«

Cuo sam, ali dugo nisam nikako mogao vjerovati da je istina, što se dogodilo u jednoj redovničkoj zajednici. Neki patri što rade kod mladeži došli u blagovaonicu u civilu. Nato se demonstrativno diže jedan stariji pater i iziđe napolje. To se navodno, ponavljalo, dok nije uspio prisiliti mlade »na red«. »Zar je uniforma važnija od bratske ljubavi?« pitao sam se i ko nevjerni Toma nisam vjerovao. Ali, doskora sam bio prisiljen na protivno. S dopuštanjem poglavara idem u civilu raditi u JAZU, Državni arhiv, razne javne biblioteke i sl. Tako sam pred par godina, svršivši dio posla u Staroslavenskom Institutu (Zagreb, Demetrova 11, u Gornjem gradu), spustio se pješke Mesničkom ulicom da nastavim Donjim gradom prema Sveučilišnoj knjižnici. Na ušću Frankopanske u Ilicu netko sasus rafal na mene: »Šta je to? Kako se usuđujete ići ovako bez kolara? Sram vas bilo! . . .« Bio je to svećenik, doduše dvadesetak godina mlađi od mene, ali koji me je nemilosrdno ružio vičući ko na balavca. Gospođe, koje su ondje čekale tramvaj, začuđeno i zbunjeno okrenuše glave i ustanoviše ne samo prvo da je taj »civil« što kraj njih postidjen prolazi zapravo prerušeni pop nego i drugo, da je u nas prostakluk i disciplina vojničinâ važnija od ljubavi. Trebalo mi je nekoliko dana, da dođem k sebi u mučnoj borbi s tvrdokornom napašću: »Ako je tako, onda ne moram slušati ni Najvećeg auktoriteta u Crkvi!« Paralela Crkve i vojske s obzirom na disciplinu uistinu je promašena!

Nisam za ovo autoriziran — a osim toga manjka mi nužno poznavanje činjenica — da bih mogao izreći pravedan sud o sporovima s obzirom na razgraničenje župa između redovničkog i dijecezanskog klera u jednoj našoj pokrajini. Ali ovdje kao ilustraciju mentaliteta naše domaće Crkve o kojem u ovom članku pišem, registriram samo dojmove kao gledaoca sa strane. Razgraničenja, odnosno dioba vrši se, kažu, prema crkvenom pravu — ali ipak osim kreposti koja se zove iustitia, postoje i druge kao: aequitas, prudentia pastoralis i caritas, koja mora i te kako paziti na scandalum pusillorum! Pa da je onda Dostojevski legendom o Velikom Inkvizitoru kritizirao ne Katoličku crkvu nego tadanji socijalizam? To je bila teza pokojnog profesora F. Grivca. Samo, je li i uvjerljivo dokazana? Hm.

¹² Mislim na zgodnu instituciju, ili bolje običaj, što sam ga prošloga ljeta otkrio kod ludvigsburških evangelika. Poslije službe Božje manja skupina vjernika, koja želi produpsti izrečenu kod Večere propovijed, povlači se s pastorom u župske društvene prostorije, da se ondje u slobodnom razgovoru — kroz otprilike jedan sat — bolje informiraju o temi. Ja sam bio onamo pozvan početkom srpnja. Te se nedjelje, po njihovoj crkvenoj »ordningi« čitalo evanđelje, kako Isus blagosilje djecu. Pastor je obradio temu pedobaptizma, tvrdeći da krštenje djece nije u Svetom pismu NZ ni zapovjedbena ni zabranjeno, niti da se ondje nalaze nesumnjivi dokazi o samo toj činjenici u Pracrkvi. Ja sam se predstavio kao svećenik i isusovac, i sudjelovao sam, mislim s obostranom korišću, u razgovoru. Divio sam se zanimanju i vjerskom znanju. Prisutno je bilo samo desetak osoba — više starijih nego mlađih, ali to ništa ne mijenja na stvari. U onoj srpanjskoj vrućini bio je serviran malinovac, ni kapljice alkohola. Mislim, da bi se tako nešto moglo i kod nas bar u pogodnijim prilikama, organizirati. Takove bi grupe bile jezgra u daljnjem produblivanju liturgijske obnove.

elemente liturgijske teologije,¹³ ordinarium i proprium Mise, obrednik — barem najglavnije dijelove i slično. Pri izradi plana — a onda i kod obradbe, barem osnovne, toga materijala, trebalo bi biti na čistu, može li se ta sistematika spojiti, sinhronizirati s crkvenom godinom. Isto tako bi trebalo uz pomoć anketa sondirati sve naše krajeve, da se dobije uvid u stvarno (ne)znanje i crkveno (ne)osjećanje vjernika pa da se onda manjci sustavno popravljaju. Nešto slično što je sa svojim suradnicima učinio za katekeze mladeži pokojni o. Stanko Weissgerber, prije nego što se je dao na mučan posao sastavljanja udžbenika.

Što o predloženom misle drugi?

¹³ Tako bi se izbjegle mnoge neugodnosti. Vjerojatno ne bi dolazilo do pojava, kada se »improviziraju« zazivi u molitvi vjernika po redovničkim zajednicama, sjemeništima, vjeronaučnim skupinama i kada netko ne može formulirati svoga zaziva bez gramatičkih anakoluta, logičkih galimatijaša i teoloških, najblaže rečeno, netočnosti. Sermonitiski ne zna svršiti: počeo je s nekom meditacijom upravljenom drugoj božanskoj Osobi: »Gospodine ti si rekao... a mi...« te svršio sa: »To te molimo po Kristu Tvome Sinu...« Na vjeronaučnim sastancima i na liturgijskim kružocima (o kojima u prijašnjoj bilješki) mogli bi se mladi (pa i stariji) vjernici praktički vježbati u pravilnom sastavljanju takovih zaziva.